

Plukovník v zál. Ing. Zdeněk Řezáč

K VOJENSKÝM PŘÍPRAVÁM PRVNÍ SVĚTOVÉ VÁLKY

První světová válka byla ve své době svým rozsahem něčím naprosto novým, co dosud vojenská historie nepoznala a co zcela zastínilo vojenské zápolení minulosti. Početně i ekonomicky silné evropské velmoci, jimiž byla Francie, Rusko, Velká Británie, protistojící Německo, Rakousko-Uhersko a Itálie vytvořily dvě mohutné koalice k politickému i vojenskému prosazení svých cílů. Tato uskupení se postupně vytvářela do konce 19. století, kdy začalo být jasno v tom, že se především střetávají zájmy Německa a Francie. Vznikla tak **Dohoda** (Francie, Rusko, později i Velká Británie) a **Trojspolek** (Německo, Rakousko-Uhersko, Itálie), přičemž úsilí těchto koalic směřovalo i přes vlastní a někdy i rozporuplné zájmy k získání dalších spojenců.

Možnost nastávající koaliční války velkých rozměrů a skutečnost, že příslušníky obou vzniklých uskupení jsou největší mocnosti Evropy, předpokládaly odpovídající odraz v tehdejší vojenské teorii i v přijímaných doktrínách. Bylo to aktuální v prvním desetiletí 20. století, kdy nastávající vojenský konflikt nebezpečně nazrál.

Prognostika je ve všech oborech lidské činnosti složitým problémem, vojenskou oblast nevýjimaje tím spíše, sledujeme-li události, vyvíjející se zhruba před sto lety. Poslední války většího rozsahu byly v Evropě vedeny v padesátých až sedmdesátých letech 19. století. Rusko-japonské střetnutí (1904-1905) se nezdálo být vhodným zdrojem zkušeností pro evropské podmínky. V podstatě došlo se zaváděním nové vojenské techniky k určitým změnám v organizaci armád a na základě německého vzoru neobyčejně vzrostl význam generálních štábů. Vojenská teorie však stagnovala v určení charakteru příští možné války a tedy i ve stanovení účinné vojenské doktríny. Nadcházející bojová činnost byla předpokládána a plánována na základě zásad, uplatňovaných s úspěchem v polovině 19. století, a to bez ohledu na to, že od té doby došlo k mnoha novým a kvalitativním změnám. Poměrně časově dlouhé období od posledních větších válek vedlo k tomu, že představy generálních štábů byly pro bezprostřední budoucnost nejen zkreslené, ale i zastaralé.

Čelní představitelé generálních štábů vojensky nejvýznamnějších evropských velmocí sice předpokládali následující válku jako koaliční, ale shodně soudili, že bude pohyblivá, tedy i časově krátká. O osudu celého tažení na válčišti měla rozhodnout jedna počáteční rozhodující generální bitva (Němci ji nazývali "Vernichtungsschlacht"), zakončená obklíčením hlavního uskupení nepřítele. Manévr obchvatem s následujícím obklíčením se stal receptem k dosažení vítězství ve válce a obsahem většiny uskutečňovaných štábních cvičení, a tak zvaných manévrů vojsk.

Nepostřehlo se také, že zavádění nových palebných prostředků, početně i kvalitou narůstajících (dělostřelectvo, kulomety), způsobí zvýšené ekonomické požadavky k zabezpečení bojové činnosti. Války předcházejícího období poloviny 19. století s účastí deseti až stotisícových armád mohly být skutečně v krátkém čase rozhodnuty jednou rozhodující bitvou. Tím se také stávalo, že k jejich všestrannému materiálnímu zabezpečení stačilo,

zjednodušeně řečeno, jen to, co bylo připraveno v předcházejícím mírovém období. Proto také pojmy "hospodářská mobilizace" a "válečné hospodářství" byly do té doby neznámé a k jejich uskutečnění došlo teprve až v první světové válce, která si je svým charakterem i délkou trvání vyžádala. Teprve tehdy politická i vojenská vedení bojujících států poznala, že k válce nestačí jen peníze a vojáci (kdysi to bylo vtipně vyjádřeno v rčení "nebudou-li peníze, nebudou i Švýcaři", jímž se myslel za žold koupený a ochotně tak bojující kontingent najatých švýcarských vojáků, dodnes v tomto smyslu sloužící v papežské gardě), ale i železo, uhlí, nafta, obilí a jiné suroviny, přičemž jedna válečně důležitá továrna má nejméně stejnou hodnotu jako vojenská divize, či armádní sbor.

Lapidárně tuto skutečnost později, po první světové válce, vyjádřil francouzský generál Serigny (koncem války jeden z blízkých spolupracovníků maršála Pétaina): "Zásady vedení války se nezměnily. Výsledků se dosáhne jen bojem a vítězství jen převahou sil na rozhodujícím místě. Tím místem však nemusejí být jen Pratecké výšiny (bitva u Slavkova 1805) nebo postavení u Saint Privat (místo bitvy v roce 1870). Tímto místem mohou stejně být továrny, kde se vyrábějí stroje, železnice a eskadry, dopravující to, co moderní armáda potřebuje k boji a životu..."

Jen ojedinelé se vyskytovaly nesouhlasné názory na charakter příští války. Byly dokonce vysloveny jedním z nejpovolanějších, jímž byl generál-maršál Helmuth von Moltke, dlouholetý náčelník pruského, později německého generálního štábu, autor vítězství nad Rakouskem (1866) a Francií (1870-1871). Své povážlivé memento, jako jeden z důležitých závěrů svého vojenského poznání, pronesl na sklonku svého života ve známém projevu na půdě německého říšského sněmu (1890): "Jestliže válka, která se nyní již více jak deset let vznáší nad našimi hlavami jako Damoklův meč, jestliže tato válka vypukne, nebude možné dohlédnout jejího konce a trvání. Jsou to největší mocnosti Evropy, které vyzbrojeny jako nikdy před tím, vstupují do boje... Tato válka může být osmiletá, může to také být i třicetiletá válka..."

K těmto závěrům však nedošel jen stárnoucí maršál von Moltke. V tomto smyslu se dá poukázat, chceme-li být zcela objektivními, i na Bedřicha Engelse, zabývajících se často i vojenskými problémy. V roce 1888 napsal, že "...by to (příští válka) neskončilo tak rychle i přes ty ohromné síly a také Rusko by se nedalo jednou ranou porazit" jako vítěze pak tipuje americkou výrobní schopnost. Obdobně se vyjadřoval v dopise svému příteli Wedelovi (1891), kde usuzuje, že: "...Francouze nebude lehké porazit... a v nejlepším případě dojde k dlouholetému zápasu, v němž se budou úspěchy střídát a bude třeba stále nových sil, dokud jedna strana nebude vyčerpána".

Názory těchto dvou mužů, úspěšného vojenského стратега a filozofa - zřejmě by se našli i jiní, ale rozhodně jich mnoho nebylo - plně vystihují svým obsahem charakter příští koaliční války, před kterou Evropa i celý svět na rozhraní 19. a 20. století stály. Šlo v tomto případě o válku nebyvalých rozměrů co do počtu účastníků, prostorů válečist i časových dimenzí. Pokud tomuto problému věnujeme zvláštní pozornost, pak proto, že se jeví jako zásadní. Na základě určení charakteru příští možné války je možné stanovit všestrannou přípravu země, či koalice, včetně ozbrojených sil, i způsob vedení příští bojové činnosti, což souhrnně nazýváme vojenskou doktrínou.

Tyto skutečnosti však tehdy představitelé generálních štábů nebrali v úvahu. Válku připravovali podle svých zastaralých a mylných představ. V popředí jejich zájmů byly počáteční rozhodující bitvy, které o osudu celé války v nových podmínkách nemohly rozhodnout. Celá vojenská problematika se nebezpečně zúžila z oblasti strategie na otázky operační a taktické. Klíč k dosažení vítězství se hledal i ve vojenské historii - Francouzi v napoleonských, Němci dokonce v antických bitvách. Napoleon a bitva u Kann měli vyřešit problémy nové války, která svým rozsahem i novými podmínkami neměla ve vojenské historii příkladu.

Náčelník německého generálního štábu, generál Alfred von Schlieffen (v této funkci byl v letech 1891 až 1905, vypracoval německý nástupní plán, později nazvaný Schlieffenův plán) byl nesporným odborníkem i ve vojenské historii. Ve své studii Cannae si tuto antickou bitvu

zidealizoval, vzhledem k jejímu obklíčovacímu závěru. Hledal v ní východisko k svému nástupnímu plánu. Ale Kanny o osudu punských válek nerozhodly a římské impérium nezničily. Bylo to přece jen Kartago, které bylo v závěru těchto válek vyvráceno. Stejně tak porážka u Jeny a Saalfeldu (1806) neznamenal konec Pruska. I tento tehdy malý stát se po všech neúspěších opět zvedl k odporu a nakonec dokonce přispěl u Waterloo rozhodující měrou k Napoleonově pádu. Stejně tak by se dala klasifikovat bitva u Borodina (1812) ve vztahu k neúspěšnému Napoleonovu tažení do Ruska.

Všechny takto krátkodobě plánované počátečních rozhodujících operací první světové války, jak se ukázalo, vzaly za své v průběhu jednoho až půldruhého měsíce a v polovině září 1914, kdy bylo počáteční období války v podstatě skončeno, stála vrchní velitelství evropských velmocí před závažnou otázkou: jak dál. Německý obchvatný manévř byl neúspěšný. V bitvě na Marň německá vojska ustoupila. Francouzská a britská vojska toho krátkodobě využila. Němci sice zvítězili ve Východním Prusku, ale rakousko-uherská vojska stíhaly neúspěchy jak na haličské, tak i srbské frontě.

Ne všichni zpracovatelé těchto nástupních plánů se později ke svým chybám a omylům přiznali. Autor německého nástupního plánu, generál von Schlieffen, zemřel již krátce před válkou (1913), aniž by se, pochopitelně, mohl k danému problému vyjádřit ještě před realizací svého díla. Rakousko-uherský šéf generálního štábu, pozdější polní maršál Franz Conrad von Hötzendorf sice po první světové válce napsal několikavazkové paměti (*Aus meiner Dienstzeit*), jsou však jeho smrtí neukončeny. Je v nich sice velmi mnoho podrobností o přípravách a počátečním průběhu války, ale nikoli žádoucí vyjádření o jeho zásadních omylech. O autorech zpracování ruského nástupního plánu toho víme jen velmi málo, a to ještě zprostředkovaně. Nezanedali po sobě téměř žádné a veřejnosti známé osobní vzpomínky, nemluvě o tvrdém dopadu, který na jejich osudu měla ruská revoluce v říjnu 1917.

Čestnou výjimkou zůstává proto jen generál Joseph Joffre, pozdější maršál Francie (byl od roku 1911 náčelníkem generálního štábu, od vypuknutí války až do konce roku 1916 vrchním velitelem francouzské armády). Ve svých "Pamětech" se obsírně zabývá přípravou francouzského nástupního plánu. Vysvětluje své myšlenkové pochody, leccos nepřijemného nějakým způsobem zdůvodňuje, ale nakonec přece jen přiznává to hlavní: "Především jsme všichni věřili, že válka bude krátká. Po té stránce se mýlili všichni, civilisté i vojáci, strategové, diplomati, národní hospodáři i finančníci." Je to jistě čestné přiznání se k zásadnímu omylu, o to více, když mnoho jiných k tomu nenašlo odvahu. Příčiny neúspěchů na bojištích první světové války byly spatřovány v něčem zcela jiném (chyby v nástupních plánech, selhání vrchních velení v reakci na vytvářející se situace na frontě, nedostatečnost politického vedení válčících států apod.) než mimo působnost mylných názorů na vedení blížící se války, které byly již před jejich vypuknutím vehementně prosazovány. **Kořenem těchto problémů zůstává nesprávné odhadnutí charakteru první světové války, přijetí nesprávných doktrín (politických, ekonomických i vojenských), které by byly s to účinně zvládnout dlouholeté a rozsáhlé střetnutí obou vzniklých evropských koalic.**

Bez určité zajímavosti po vojenské stránce nejsou ani tehdejší názory na obsah a zpracování nástupních plánů evropských velmocí, s kterými v roce 1914 zahajovaly svá první střetnutí na bojištích.

Všechna vojenská tažení a bitvy, počínaje nejzazší historií, byly uskutečněny na základě předchozích myšlenek a úvah vojevůdců, byl-li odborně vojensky na výši, jinak na základě společného posouzení věci v kruhu nejbližších zkušených vojenských velitelů. Rozkazy vojskům byly vydávány ústně. Uplynulo mnoho desítek století, než se nám ve vojenských archívech dochovaly písemné rozkazy. V osmnáctém století již s určitou pravidelností. Ještě mnohem později kombinované s grafickým vyjádřením na mapě. Vznik válečných plánů má svůj určitý historický vývoj. V jeho začátcích v 18. století nacházíme zvučná jména vojevůdců, jimiž byli pruský král Bedřich II., Napoleon a později pruský a německý generál-maršál Helmuth von Moltke.

Válečné plány, zpracované koncem 19. a začátkem 20. století, i přes svoji profesionální hodnotu, jsou do značné míry poplatné době svých počátků, což je někdy patrné v jejich závěrečné části, řešící bojové použití vojsk na zvoleném bojišti. Dnes pokládáme za nutné pečlivě rozpracovat zámysl předpokládaných operací všemi stupni velení. Podřídit mu uvedení mýrových vojsk do bojové pohotovosti i průběh mobilizace s přesuny vojsk do určených prostorů k zahájení bojové činnosti. Tehdy tomu však vždy nebylo, protože názory na obsah nástupních plánů se různily.

Podle jednoho názorového směru byla nosnou myšlenkou zpracovaného nástupního plánu veškerá zpohotovaci a mobilizační činnost vojsk, zakončená po přesunech zaujetím východního prostoru před státní hranicí. Na závěr byl většinou obecně vyjádřen strategický zámysl použití soustředěných ozbrojených sil, protože se očekávalo rozhodnutí vrchního velitele, odpovídající vzniklé situaci na bojišti.

Dnes již méně známý, ale nicméně přece jen fundovaný český vojenský historik J. V. Hauner, vyjádřil tento názor ve své práci *Válka*, vydané krátce před vypuknutím první světové války: "Pod slovem válečný plán si myslí laik jakýsi dopodrobna zpracovaný program, jakési schéma, podle něhož se rozvine od ukončené mobilizace celý další postup kampaně, v němž je pamatováno na pohyb každého vojenského tělesa i na všechny možnosti a případy válečné, na chyby i překvapení nepřítele. Takového plánu není a být nemůže. Mobilizaci lze předepsati i její jízdní řád - že bude dodržen, toho zaručiti nelze - i postup vojsk lze předepsati... ale to vše platí do té chvíle, pokud se neobjeví nepřítel. Žádný válečný plán nemůže sahát za první srážku s nepřítelem... chceme-li však válečným plánem nazvat jistou základní ideu strategie, jistou myšlenku, kterou se snažíme provádět, pak ovšem nelze proti tomu nic namítati... Jde a může být navržena v nejhrušších rysech a vykristalizovat teprve při provádění neb šťastným obratem situace..."

Jedním z nejvýznamnějších skutečností této teorie při tvorbě válečného plánu byl francouzský náčelník generálního štábu generál **Joseph Joffre**, pod jehož vedením byl zpracován tzv. **Plán-17**, s nímž francouzská vojska šla do první světové války. Pro něho bylo použití vojsk v plánu jen určitou myšlenkou, kterou lze konkretizovat až při prvních střetnutích s nepřítelem. Sám se o tom ve svých *Pamětech* vyjádřil takto: "Operační plán lze dělat jen na základě událostí a na základě zpráv, které dojdou teprve během operací. Není to nehybné schéma, kterého je nutné použít dříve, než se co děje, lze jej stanovit teprve několik dnů po mobilizaci, kdy se události již rýsují... a v naší situaci bylo věru příliš mnoho neznámých i pokud jde o úmysly německé. To vše jsou důvody k faktu, že jsme nikdy neměli napsaného operačního plánu. Ostatně nikdo také neměl práva ode mne žádati, abych mu o něm podával zprávu..."

Německý generální štáb již od Moltkeových dob měl však pro zpracování válečného plánu značně odlišnou metodu, lišící se ve svém závěru naprosto od Joffeových představ. V německém nástupním plánu, zpracovaném generálem von Schlieffenem začátkem roku 1905, byl nejen precizován strategický zámysl a podrobné úkoly jednotlivých stupňů velení z tohoto zámyslu vyplývajících, ale i všechna předchozí opatření k uvádění vojsk do bojové pohotovosti, včetně mobilizace a přesunů vojsk. zemřelý maršál Helmuth von Moltke se touto zásadou řídil již v přípravách války s Rakouskem (1866) a Francií (1870-1871). Dodnes je předmětem značné pozornosti vojenských historiků oddělený postup pruských armád k české hranici v roce 1866, pohybujících se na základě přesně stanoveného plánu, i jejich časového spojení se v prostoru Hradce Králové, aby zde rozhodly o úspěchu celého tohoto polního tažení.

Úspěšný von Moltke i po vítězství nad Francií (1870-1871) byl ještě téměř další dvě desetiletí ve své funkci náčelníka německého generálního štábu (do roku 1888). Byl bezesporu uznávanou autoritou. Vtisknul svým následovníkům i příslušníkům této instituce charakter své práce, která jim byla usnadněna i skutečností, že právě von Moltkeovou zásluhou neměl žádný generální štáb tak suverénní postavení ve své zemi. Šéf německého generálního štábu byl nejen nejvyšším vojenským představitelem (ministr války byl pouze v podřadné vládní

funkci), ale vedle říšského kancléře i nejvýznačnější politickou veličinou říše. Bylo proto jen přirozené, když pracovní metody tohoto strategického mistra byly všeobecně přijaty, a to tím spíše, když se jevíly jistým předpokladem k dosažení obdobných vítězství i v budoucnosti. Německé vojenské plánování se od těch dob vyznačuje příslovečnou profesionální výši s nepřehlédnutým smyslem pro rozpracování všech podrobností.

Tyto skutečnosti v různorodosti názorů na rozpracování válečných plánů začátkem 20. století jsou uváděny nejen jako historický fakt, ale také i v tom smyslu, jak ta která forma má blíže k dnešním požadavkům. Německý Schlieffenův plán z roku 1905 byl svým obsahovým pojetím bližší současné praxi a potřebám. Jestliže však v roce 1914 neuspěl, nebylo to v jeho formě, ale v nereálnosti stanovených cílů. Na druhé straně však generál Joffre měl úspěch, aniž by svůj Plán-17 realizoval ideou předpokládané útočné operace. Dovedl však energicky jednat a účinně reagovat na úspěšné německé pronikání Belgií. To německá strana naprosto postrádala, když rozhodným protiúderem nově vytvořeného uskupení svých vojsk způsobil Němcům porážku na Marňě v září 1914.

Ruský nástupní plán se svojí formou zpracování přibližoval francouzskému pojetí. Značně povšechný záměr použití vojsk daný direktivou generálního štábu, vytvářel značný prostor iniciativnímu rozhodnutí velitelů obou vytvářených frontů. Rakousko-uherský generální štáb měl již po mnoho let před vypuknutím první světové války užší součinnost s Němci, při níž došlo i k důležitému upřesnění vojenské činnosti obou velmocí na předpokládaných válčících. Neudivuje proto, když na způsobu rozpracování rakousko-uherského válečného plánu zjistíme patrné německé vlivy.

Původ vzniku protichůdných politicko-vojenských uskupení lze vidět v zásadním francouzsko-německém antagonismu, vzniklém po válce v roce 1870-1871, kdy tehdejší Prusko nad Francií zvítězilo a pokoušelo se docílit politické izolace Francie. Celý rozsah tohoto problému je již od samých začátků velmi obsáhlý a složitý, kdy i při vytváření obou koalic se zájmy evropských velmocí střetávaly mezi sebou, ba dokonce i mezi partnery stejného uskupení. Připomenutí stručné jen ta nejzávažnější fakta. V roce 1882 vznikl **Trojspolek** mezi Německem, Rakousko-Uherskem a Itálií (později se k němu připojilo i Rumunsko), zaměřený především proti Francii a také proti Rusku, i když zvláště německá zahraniční politika usilovala zprvu o přátelství s Ruskem, dlouhodobě pak s Velkou Británií. Francii se podařilo prolomit svoji politickou izolaci v roce 1892, kdy podepsala přátelskou smlouvu s carským Ruskem. Velká Británie se dlouho neodvažovala angažovat politicky v Evropě. Ale nakonec, nesmířivší se s německými expanzivními záměry, přistoupila v roce 1904 ke smlouvě s Francií, tzv. Dohodě (Entente), po níž pak v krátké době došlo i k jejímu sblížení se s Ruskem. Tím vznikla nová koalice francouzsko-britsko-ruská, obecně Dohoda, mající za úkol čelit Trojspolku. Po velké politické krizi v Evropě, vzniklé v roce 1908 rakousko-uherskou anexí Bosny a Hercegoviny (tyto země byly tak zvaným berlínským kongresem v roce 1878 dány pod rakousko-uherskou správu, tehdy si je podunajská monarchie natrvalo připojila ke svým zemím), byla vojenská konfrontace mezi oběma evropskými uskupeními jen otázkou krátkého času.

Bylo zřejmé, že Evropa stojí před koaliční válkou velkých rozměrů, kdy pro zájmy velmocí se mohlo předpokládat její rozšíření i do jiných světadílů, především na Blízký východ a do Afriky. O tom, že dlouhodobý charakter této války nebyl všeobecně včas postřehnuto, bylo již řečeno, i se všemi důsledky z toho vyplývajícími. Bylo také poukázáno, že generální štáby evropských velmocí chápaly nastávající střetnutí jako boj dvou koalic. Svým způsobem se k němu také připravovaly.

Ve své předválečné součinnosti k nastávajícím úkolům na bojištích dospěly rozhodně nejdříve německý a rakousko-uherský generální štáb, i když jejich vztahy k italským partnerům již té úrovně nedoznaly. Styky byly navázány již v roce 1882, z německé strany za účasti zástupce náčelníka generálního štábu generála Alfréda von Waldersee a šéfa vídeňského generálního štábu generála Friedricha von Becka. Zprvu měly jen informativní ráz, ale záhy

dospěly do konkrétní součinnosti při řešení možné války s Francií a Ruskem, když bylo stanoveno s jakými počty vojsk obou monarchií lze počítat. Nepříznivý obrat v těchto vztazích nastal po roce 1891, kdy se náčelníkem německého generálního štábu stal generál Alfred von Schlieffen. Časté změny von Schlieffenových názorů na vedení války proti Rusku, zejména značná omezení počtu německých vojsk na východní frontě, působily na von Becka stejně depresivně jako nelichotivá vyjádření o kvalitách rakousko-uherské armády. A tak styky obou generálních štábů ustaly od jara 1896 na dobu třinácti roků.

K navázání nových vztahů došlo až v lednu 1909 v souvislosti se vzniklou balkánskou krizí, přičemž iniciativa vyšla z Vídně. Na místech šéfů obou generálních štábů došlo již v roce 1906 k personálním změnám. V Německu se jím stal generál Helmuth von Moltke (maršálův synovec), v Rakousku-Uhersku generál Franz Conrad von Hötzendorf. Jednání byla vedena (a to úspěšně) dvěma směry. Vídně se již tehdy dostalo německého ubezpečení o pomoci, jestli by do jejího možného konfliktu se Srbskem zasáhlo Rusko. V dalším jednání se dospělo k řešení německého vojenského problému, jímž bylo vedení války na dvou frontách, současně proti Francii a Rusku. Generál von Moltke - mladší přislíbil zvýšení počtu německých divizí na východě a Conrad von Hötzendorf se zavázal nést tíhu boje proti Rusku do té doby, než německá vojska po plánovaném několikátýdenním vítězném tažení na západě budou moci být přesunuta k dokončení války s Ruskem. Nástupní plány německého a rakousko-uherského generálního štábu tím začaly postupně dosahovat té podoby, s níž byly zahájeny vojenské operace po vypuknutí první světové války v roce 1914. Jestliže Německo a Rakousko-Uhersko bylo páteří Trojspolku, pak to vše lze považovat za velký počáteční vojenský úspěch, hodný závidy ze strany Dohody.

Vzájemná jednání takového rozsahu s takovým časovým předstihem francouzský, britský a ruský generální štáb neprováděly. Ostatně i vlády těchto velmocí je ani nepodporovaly z obav nepříznivého ohlasu ze strany Trojspolku a zvláště Německa. Převládala snaha o zachování míru, i když válečné přípravy Německa a jeho spojenec byly zcela očividné. Určitá změna nastala po roce 1911, kdy šéfem francouzského generálního štábu byl jmenován generál Josef Césaire Joffre (s tímto jmenováním byla spojena i funkce francouzského vrchního velitele v případě války). Setkání dohodových vojenských představitelů se s tichým souhlasem vlády stala častějšími, aniž většinou přesáhla jen svůj informativní ráz. Jejich hubeným výsledkem bylo, že se Joffre dozvěděl, s jakými britskými silami a kdy může na francouzské půdě počítat - ostatně šest pěších a jedna jezdecká divize britského expedičního sboru nebylo mnoho. Také Joffre sám nemohl jejich úkol ani upřesnit, protože až do vypuknutí války použití svých vojsk nijak neupřesňoval. Zůstalo pouze u toho, že Britové, po svém vylovení v severofrancouzských přístavech, budou zasazeni na levém křídle francouzských vojsk, někde v prostoru Hiron a Maubege. Jediným kladem, pokud se to dá tak nazvat, byl ruský příslib k zahájení útočných akcí proti Německu po patnáctém mobilizačním dnu (ruská mobilizace byla plánována na 40 dnů), což mělo Joffreovi poněkud zlepšit situaci při očekávaném německém vpádu do Francie.

Zatím, co německá a rakousko-uherská oficiální vládní místa napomáhala všem svým vojenským přípravným opatřením, dohodové vlády je spíše omezovaly. Francouzská zahraniční politika připouštěla vojenskou součinnost pouze s Ruskem, v omezené míře s Velkou Británií. S Belgií ji naprosto vylučovala. Na těchto zásadách setrvala v podstatě britská i belgická vláda. Stran Belgie to však bylo velmi paradoxní. Již za nějaký čas po roce 1905, kdy německý Schlieffenův nástupní plán vznikl, se v politických kuloárech západní Evropy začalo mluvit, že nadcházející německý úder proti Francii bude uskutečněn územím neutrální Belgie. Bylo to přijímáno se smíšenými pocity, protože německá oficiální místa i tisk se k tomu nevyjadřovaly. Je na tom zajímavé to, že tomu věřili především mnozí francouzští politikové a novináři, méně však generál Joffre se svým generálním štábem, včetně některých vojenských teoretiků. Belgie měla svoji neutralitu smluvně zajištěnou Francií, Velkou Británií

i Německem, a proto se nepředpokládalo, že by Němci riskovali tak vysoko, když z toho nutně vyplýval vojenský konflikt s dosud stále váhající Velkou Británií.

Z těchto důvodů francouzská, britská a samozřejmě i belgická vláda se kategoricky stavěla proti jakékoli vojenské součinnosti s Belgií, i když německé záměry se v tomto smyslu začaly konkrétně projevat stavbami vojenských skladů a rozšiřováním železniční sítě s vykládacími rampami v prostoru před belgicko-německou státní hranicí. Z britské, a zejména francouzské strany, byla belgická neutralita politicky i vojensky zabezpečována v nejvyšší možné míře. Generál Joffre považoval sice německé pronikání Belgií za jednu z možných variant působení protivníka proti Francii, ale osobně v její uskutečnění nevěřil. Proto ve svém nástupním plánu určil výchozí prostor francouzských armád mezi Belfortem na jihu a Mezières, situovaných při jihozápadních hranicích Belgie.

Kromě Německa se nedá poukázat na nějaké příznivé vztahy mezi vládami a generálními štáby evropských velmocí. Rakousko-uherský náčelník generálního štábu, generál Conrad von Hötzendorf, zastáncé okamžitých preventivních válek se Srbskem a Itálií, se dostal do rozporu s umírněnou politickou zahraničního ministra, hraběte Aehrenthala, podporovaného samotným císařem Františkem Josefem I. Na nějakou dobu musel dokonce ze své funkce odstoupit (1911) a teprve po Aehrenthalově smrti (1912) jej opět vídeňská válečná strana prosadila do čela generálního štábu. Stran zahraničních koncepcí byly rozpory mezi politiky a vojáky vyhrazeny do takové míry pouze v Rakousku-Uhersku, projevovaly se však všeobecně ve vztahu k využití finančních rozpočtů, kdy generálním štábům byly odmítány požadované zvýšené částky ke krytí náročných příprav pro zvýšení obranyschopnosti, tím také i k modernizaci armád. Projevovalo se to do značné míry v kvalitě francouzské a rakousko-uherské armády (britské pozemní ozbrojené síly opomímám, protože před rokem 1914 nedosahovaly téměř ani počtů a úrovně Belgie a Srbska), zatímco německá armáda tyto problémy naprosto nepocítovala. V Rusku po prohrané válce s Japonci (1904-1905) se dařilo dlouho eliminovat navržený program vojenských reforem a všestranného materiálního zlepšení až do roku 1913, a tak první světová válka zastihla ruskou armádu ve stavu značné zaostalosti.

Jiný tristní příklad, jak generální štáb byl skoupě seznamován s uskutečňovanou zahraniční politikou, uvádí generál Joffre ve svých Pamětech. Když v roce 1911, po svém jmenování do funkce šéfa generálního štábu, potřeboval mít jasno v mnoha politických otázkách jako podkladu pro svá některá rozhodnutí, se mu od příslušných resortních ministrů nedostávalo potřebných a jasných odpovědí. K prolomení tohoto začarovaného kruhu pomohla až jeho stížnost v Radě národní obrany, kdy mimo jiné musel uvést i jeden z nelichotivých faktů: "...dohoda francouzsko-italská z 1. listopadu 1902 (šlo o závazek vzájemného neútočení, i když Itálie byla členem Trojspolku - pozn. autora) byla oznámena náčelníkovi hlavního štábu teprve 10. října 1909 a důsledkem toho jsme až dosud v Alpách udržovali mohutnou, ale zbytečnou armádu. Tuto skutečnost lze pouze označit jako politováníhodnou.

I při skutečnosti, že blížící se válka byla vojenskými představiteli evropských velmocí chápána jako koalici, tedy jako střetnutí dvou vytvořivších se uskupení v Evropě, nesetkáváme se nikde do roku 1914 ani s nástinem možnosti společného vrchního velení vojsk na té, či oné straně. Nebyly k tomu ostatně i příklady z minulosti, které by tomu nasvědčovaly. Doba válek, kdy Napoleon bezpečně ovládal činnost vlastních vojsk i svých spojenců, se jevila již příliš časově vzdálená. V krymské válce (1853-1856) se Francouzi, Britové i Sardinci ve svém postupu proti Rusům dohodli, aniž by nějaké společné vrchní velení vytvořili. Nezdálo se to být nějakým zvláštním důvodem i tentokrát. Od té doby se však podmínky podstatně změnily. Nešlo jen o tehdejší desetitisícové armády. Na bojištích první světové války se měla střetnout vojska, dosahující téměř miliónového počtu na každé straně, mám-li na mysli tu hlavní, to je západní a východní. Na věci nic neměnilo, když vedle sebe měly působit ozbrojené síly dvou i více států - na západní frontě francouzské, britské a belgické - protože úzké zájmy velmocí tomu zabraňovaly.

Již po prvním roce první světové války byla již nutnost společného vojenského vrchního

velení pociťována v obou koalicích jako akutní. Na straně někdejšího Trojspolku (Itálie se od tohoto uskupení již od začátku války distancovala a od roku 1915 přešla otevřeně na stranu Dohody - nyní tak zvaných ústředních mocností - k tomu došlo začátkem roku 1915. O zřízení oficiálního společného vojenského vrchního velení sice tehdy ani později nebyla řeč, ale všichni němečtí spojenci uznali politickou mocenskou převahu Německa a vojensky se podřídili požadavkům jeho vrchního velení. Rakousko-uherské "Armeeoberkommando" (ADK) se tomu sice vehementně bránilo, ale katastrofální porážky jeho vojsk na ruské i balkánské frontě s nutností poskytnutí německé vojenské pomoci je donutily se podvolit. Po vstupu Turecka a Bulharska do války na straně ústředních mocností působily v jejich armádách (i v rakousko-uherské) německé vojenské mise s vysokou pravomocí, jako prodloužená ruka německého vrchního velení. Němci dokonce prosadili své velení na všech frontách společného působení.

Dohodové síly převyšovaly početně i ekonomicky možnosti protistojící koalice a měly postupnou stoupající úroveň, zatímco Německo se svými spojenci muselo sázet na výsledek své počáteční vojenské převahy. Periferní poloha dohodových států v Evropě poskytovala velké strategické možnosti pro sladěnou činnost vedenou na dvou i více frontách. Bez užší koordinace byla však spíše slabostí. Bylo tím vytvářeno nebezpečí, že by jednotlivé dohodové státy mohly být postupně poráženy soustředěným úsilím nepřítelů. Nesjednocená strategie Dohody v prvních letech války ve svých důsledcích časově oddálila vítězství nad centrálními mocnostmi bez ohledu na vydané úsilí, vzniklé lidské i materiální ztráty.

Teprve po těžkých neúspěších ruské armády a obtížích na západní frontě byl v polovině roku 1915 vytvořen stálý dohodový orgán ke sladění vzájemného vojenského úsilí, již byla konference ve francouzském Chantilly (7. července 1915). Neměla i do budoucna práva společného velení, a tak mnohá její doporučení zůstala jen pouhým přáním, jiná se plnila polovičatě, a to i s velkým časovým zpožděním. Teprve strašný otřes, způsobený německým drtivým úderem na styk francouzských a britských vojsk v březnu 1918 přiměl Dohodu k vytvoření společného vojenského vrchního velení, v jehož čele byl francouzský generál, později maršál Ferdinand Foch - bylo to však až půl roku před koncem čtyřleté války.

Předpokládané použití vojsk evropských velmocí v nastávající válce, vyjádřené v nástupních plánech, bylo jednoznačně útočné. Výjimkou byla Belgie a Srbsko, stojící v roce 1914 před úkolem čelit možnému úderu početně značně silnějšího protivníka. Belgický plán byl v tomto smyslu zcela obranný, srbský však s prvky přechodu k protiúderům a pozdější útočné činnosti. Tehdejší vojenskou teorii, stejně jako v současnosti, byl útočný boj považován za hlavní druh bojové činnosti, v německých, rakousko-uherských a ruských podmínkách dokonce se závěrečnou koncovkou obklíčení hlavního uskupení nepřítelů.

Až nebezpečně daleko se v tomto směru projevila francouzská vojenská teorie. Do základů francouzské předválečné vojenské doktríny byla vložena aktivnost a energie již od počátku bojového sražení s protivníkem, obecně označovaná "ofenzivou stůj co stůj". Jejím významným představitelem byl příslušník generálního štábu plukovník De Grandmaison. Prosazovala se aktivnost bez ohledu na vzniklou situaci; jen to se zdálo potřebné k dosažení vítězství za cenu velkých obětí. Slovo "neopatrnost" bylo potlačeno, naopak se zdůrazňovala neopatrnost jako vhodný útočný prvek, aby každý velitel mohl dát operacím již od samého začátku prudký, ofenzivní ráz. Tím všim otřesený nepřítel se musel spokojit jen s defenzivou. Tyto myšlenky nalezly rychle živnou půdu u převážné většiny francouzského velitelského sboru. Poukazovalo se i na to, že francouzská armáda si v roce 1870 (prusko-francouzská válka) nechala vnutit strategickou obranu, založenou na síle palby, protože měla být výhodnější pro obránce, než pro nekrytého útočníka. Utkvěním na předem volených obranných liniích a nerespektováním manévru protivníka pak muselo být zákonitě potrestáno. Mimo to se čekalo na nepřítel na vlastním území, místo toho, aby se útočně proniklo do Německa.

Zásady "ofenzivy stůj co stůj" se přednášely na pařížské válečné škole a svým vedením

do vojenských předpisů se staly součástí francouzské vojenské doktríny. Tyto skutečnosti, kdy aktivnost se stala spíše cílem než prostředkem k dosažení úspěchu, jsou dnes jistou historickou kuriozitou vojenské teorie a není nutné se zabývat rozбором nebezpečných úskalí, která v sobě bez pochyb obsahovaly. Dodávám jen to, že ofenzíva, kterou generál Joffre v srpnu 1914 uskutečnil na jižním a středním úseku západní fronty - v té době již Němci pronikali na severu Belgie - nebyla sice uskutečněna ihned, ale v průběhu ani ne dvou týdnů skončila neúspěšně. Její další repríza se již nekonala, protože hlavní úsilí francouzských vojsk bylo nutné směřovat k odražení úspěšného německého manévru na francouzsko-belgické státní hranici.

O příčinách vzniku a průběhu první světové války se můžeme dočíst v četné literatuře, dřívější i současné. Kromě memoárů čelných vojenských osobností té doby zůstává však její slabou stránkou popis vojenských problémů, které jsou většinou uváděny jen okrajově a k dokreslení tehdejší politické, či ekonomické situace i jiných, neméně závažných skutečností souvisejících s touto první světovou válkou. Cílem tohoto pojednání je poukázat na některé závažné otázky, vesměs méně publikované, tím i známé, mající vztah k vojenským přípravám této války. V tomto smyslu to nemůže být naprosté a vyčerpávající zhodnocení dané problematiky, spíše jen některých jevů, se kterými se nutně vojenští představitelé tehdejších velmocí museli setkat.